

JÓN
KALMAN STEFÁNSSON

RYBY NEMAJÚ NOHY
— RODINNÁ SÁGA —

Artforum

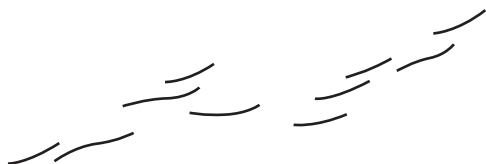

PREDOHRA

Dokonca ani slnečné svetlo to nemohlo zastaviť, a už vôbec nie krásne slová ako dúha či láska, boli úplne márne, pokojne ich môžeme hodiť za hlavu – všetko sa to začalo smrťou.

Máme toho tak veľa: Boha, modlitby, hudbu, techniku, vedu, každý deň nové objavy, dokonalejšie mobilné telefóny, výkonnejšie teleskopy, potom však niekto umrie a tebe nezostane nič, tápaš po Bohu, siahneš po sklamaní, po jeho kávovej šálke, kefe plnej jej vlasov, nechávaš si ich ako útechu, ako čaro, ako slzy, ako niečo nenávratné. Čo na to povedať, pravdepodobne nič, život je nepochopiteľný, nespravodlivý, no predsa ho žijeme, nemôžeme sa mu vyhnúť, nemôžeme inak, život je jediné, čo máme s istotou, klenot či bezcenná haraburda. Po živote už možno nie je nič. A predsa sa všetko začalo smrťou.

Nie, to predsa nemôže byť pravda, veď smrť je koniec, umlčí nás, uprostred vety nám vezme z ruky ceruzku, vypne počítač, nechá zmiznúť slnko, spáli nebo, smrť je zosobnením ničotnosti, nebudeme jej pripisovať žiaden začiatok, to sa nesmie. Smrť je Bohov nedostatok argumentov, niečo, čo vzniklo, keď Boh, možno v zúfalstve, spojil krutosť a stratu, lebo sa zdalo, že pasians stvorenia nevyjde. V každej smrti sa však ukrýva nový život...

KEFLAVÍK
— SÚČASNOSŤ —

„Keflavík neexistuje“
Z básne *Island*

Keflavík má tri svetové strany:
vietor, more a večnosť.

— HODNOTA ŽIADNA A NIKDE INDE NENAMERALI
VÄČŠIU VZDIALENOSŤ MEDZI
NEBOM A ZEMOU —

Nemyslím to v zlom, ale Ari je jediný človek, ktorý ma sem mohol znova dotiahnuť, cez rozľahlé, čierne lávové pole, čo sa pred stovkami rokov zastavilo v bolesti, kde-tu zostalo nahé, no inde ho obmäkčil a utešil mach, odel ho do ticha a spokojnosti; človek vyjde z mesta, prejde popri dlhej hlinikárni a potom priamo do lávového poľa, ktoré je najprv starým výkrikom, a potom machom porasteným tichom.

Bolo zamračené, tmavé mraky udusili váhavé decembrové svetlo a láva po oboch stranách Reykjaneskej cesty pripomínala noc. V polovici jazdy sa rozsvietili pouličné lampy, radili sa pozdĺž celej trate a svojím spoľahlivým svetlom bdeli nad človekom a okrádali ho o hviezdy a výhľad, svetlá zatemňujúce obzor. Išiel som cez sivotu a spomienky, cez lávové pole a neisté pocity, tí, čo odídu, sa nevracajú, no predsa som len bol na ceste späť, nie váhavo, smeroval som do Keflavíku stodesaťkilometrovou rýchlosťou.

Do Keflavíku, ktorý neexistuje.

Neviem, či to je tým opovážlivým veršom, alebo pravdivosťou básne, ale cestou do Keflavíku má človek vždy pocit, akoby opúšťal svet a vydával sa na miesto, ktoré neexistuje. Od dlhej hlinikárne a riedkeho porastu okolo nej je to však sotva dvadsať minút, kým sa spomedzi lávy nezačnú vynárať prvé domy v Njardvíku, zahalené šedivosťou a absurdnosťou. S Arim sme sa nikdy neprestali čudovať, že sa tu skrýva život, jestvuje osídlenie, dokonca celá hŕba domov, niečo také sa prieči rozumu, historickým argumentom. Domy v Njardvíku by však človeka vôbec nemali zaskočiť, mal by byť pripravený, veď už na polceste sa po pravej strane vynorí obec Stapathorpid, dedinka, čo vyrástla a žila z americkej armády, no teraz drieme napoly zapadnutá v láve pod útesom Stapi, podľa neho ju pomenovali, týči sa ponad nepokojné more ako obrovská päšť či výkrik. O niekoľko kilometrov ďalej vám udrie do očí veľká tabuľa, na ktorej pomaly, ako ťažký tep nad dopravou, bliká názov:

REYKJANESBAER.

Bliká akoby bol výstrahou pre cestujúcich, poslednou šancou vrátiť sa, tu končí svet.

Reykjanesbaer, mdlý kolektívny názov pre tri obce, čo sa po starom volali: Njardvík, Keflavík a Hafnir.

Desaťtisíc obyvateľov. A more bez kvót na rybolov.

Neobrátil som sa, prešiel som popri výstražnej tabuli, opustil som svet, a krátko nato mi udrelo do očí to, čomu sa iba ťažko dá porozumieť, najprv obrovský hangár na mieste niekdajšej vojenskej základne, dlho bol najväčšou budovou Islandu, postavila ho americká armáda a jeho veľkosť bola demonštráciou jej prevahy – potom sa z lávového poľa vynorili domy v Njardvíku a za nimi nasledoval Keflavík, miesto, ktoré ukrýva dôležité roky z Ariho a môjho života, miesto troch svetových strán.

Island je tvrdá krajina, píše sa voľakde: „a počas rokov zlej úrody sotva obývateľná“. Ten výrok musí byť pravdivý, hory majú prchkú povahu, vo svojich stráňach ukrývajú smrť, vietor je nemilosrdný a chlad v sebe nesie beznádej. Je to tvrdá krajina a Islandanov už dva razy takmer úplne vyhladila bieda, choroby, sopečné erupcie, a Keflavík je bezpochyby najskúpejšie miesto krajiny. V porovnaní s Keflavíkom pripomínajú severoislandské kraje nebeské blaho, mierne južné končiny. Ak nebolo rýb, ľuďom nezostávalo takmer nič, búšil do nich slaný víchor, voda života spolu s nádejou zmizla v prasklinách lávového poľa a nikde inde nenamerali väčšiu vzdialenosť medzi nebom a zemou. Hodnota žiadna, píše sa v Katastri Árniho Magnússona a Pállu Vídalína z 18. storočia, šlo o prvý celistvý opis Keflavíku sformulovaný na základe dôkladnej vedeckej úvahy. Nemali v ňom miesto pre poéziu, city, posudzovanie, všetko sa podriadilo presnosti a rozvahe: „Žiadne cudzokrajné lode, zlý prístav. Žiadne pasienky, v lepšom prípade lúky, zlé vodné zdroje v lete i v zime. Cesta do kostola dlhá a v zime často nepriechodná. Nikde na celom Islande ľudia nežijú tak blízko smrti.“

S Arim sme Keflavík opustili koncom 80. rokov minulého storočia, nastúpili sme do autobusu so všetkým, na čom záležalo: obliečením, spomienkami, knihami, platňami, a ani sme sa neobzreli.

Vodič autobusu, dôstojný starší pán so striebnistými vlasmi a výrazom láskavej rozvážnosti, vložil na začiatku cesty do prehrávača kazetu, zvýšil hlasitosť, sluch mu už tak dobre neslúžil, a celú cestu do Reykjavíku na nás ako za trest hučal Wham. Pomaly sme sa vyvliekli z Keflavíku – popri prístave, popri leteckej základni so stíhačkami a šesťtisíc Američanmi, ktorí tam dnes už nie sú, odišli pred niekoľkými rokmi a vzali si so sebou zbrane aj smrť, prácu aj hamburgery, rozhlas aj zábavné podniky, a nenechali tu nič okrem opustených domov a nezamestnanosti. Autobus prešiel cez Njardvík a vyšiel na Reykjaneskú cestu, vtedy ešte úzku a pomalú, do Reykjavíku sa cestovalo minimálne hodinu, vodič počas jazdy tri razy pustil Wake me up before you go-go a jeho láskavá rozvážnosť sa zmenila na nemilosrdnosť.

„Teší ma, že som zavítal na najčernejšie miesto Islandu,“ vyhlásil islandský prezident, keď navštívil Keflavík v septembri 1944, tri mesiace po vyhlásení nezávislej Islandskej republiky, boli to jeho prvé slová počas doteraz jedinej návštevy islandského prezidenta v Keflavíku. Najčernejšie miesto – ako sa tu vôbec dalo žiť pred príchodom armády, pred priemyselnou revolúciou?

Odpoveď je jednoduchá: skrátka sa nedalo.

„Nikde na celom Islande ľudia nežijú tak blízko smrti.“

Zdalo sa, že ustavičný vietor fučal z dvoch strán súčasne, striedavo nás bičoval soľou či pieskom, nebo bolo také vzdialené, že sa naše modlitby dostali iba do polcesty a potom popadali ako mŕtve vtáčiky, alebo sa zmenili na krúpy, a pitná voda mala slanú príchuť, akoby sme pili samotné more. Nedá sa tu žiť, všetko sa proti tomu búri: rozum, vietor, láva. A predsa sme tu prežili už toľko rokov, toľko storočí, tvrdošijne ako láva, ticho sme pretrvali v dejinách, ani čo by sme boli machom rastúcim na skalách, meniacim kamene na zeminu, mali by nás vypchať, udeliť nám čestné vyznamenanie, napísať o nás knihu.

O nás?

S Arim, samozrejme, nepochádzame odtiaľto – odkiaľ už len sme – nie naozaj, prísťahovali sme sa sem, keď sme mali dvanásť, a potom sme odišli, vyparili sme sa o desať rokov neskôr po dokončení povinnej školskej dochádzky, mali sme za sebou prácu na stavbe, solenie a sušenie rýb v Keflavíku a Sandgerdi, tri roky

ponorení v soli a rybách, a jednotnú strednú školu; prišli sme sem ako deti, no odchádzali sme ako niečo iné. Veď odtiaľto nepochádzame, tak prečo sa mi srdce v hrudi rozbúšilo, keď sa auto priblížilo k Njardvíku, mestečku, ktoré bude vždy pôsobiť ako predskokan Keflavíku, ako neznáma kapela, a neponúka nič zaujímavé okrem kultúrneho domu Stapi? Tam, kde sa kedysi až k vojenskej základni ťahali lysé kopčeky, medzičasom vyrástla nová obytná štvrť, väčšinou s veľkými rodinnými domami, niektoré z nich boli prázdne a trónili nad cestou ako životy, ktoré ľudia zabudli žiť. Pod domami rástli pásy nízkych kríkov a rad tenkých stromov bol pevne priviazaný k zemi, akoby im to malo zabrániť v úteku. Potom auto prekročilo neviditeľnú čiaru oddeľujúcu Njardvík od Keflavíku. Srdce mi búšilo – ten pochabý sval, tá tajomná raketa, domov večného detstva, a ja som sa dostal k Londýnskemu námestiu, prvému kruhovému objazdu v obci, potom nasledovalo Newyorské námestie – pri tomto pokuse Keflavíčanov vyvýšiť sa nad vlastnú existenciu alebo uniknúť vlastným dejinám sa vždy cítim trochu trápne; vyšiel som z druhého kruhového objazdu a zaparkoval som neďaleko jedného z mnohých keflavických stánkov s hamburgermi. Bol odtiaľ dobrý výhľad na prístav zívajúci prázdnotou a beznádejou, akoby ho stratil nejaký boh a potom naň zabudol. Traja starí rybári stáli na okraji móla, aby lepšie dovideli na more, ruky mali zvesené popri tele, prázdne, bez práce, a sledovali jedínú rybársku loď, ktorá v ten deň prichádzala do prístavu. Vybral som z auta ďalekohľad a zodvihol som ho k očiam; na tvárach rybárov sa zračil náznak bolesti či tiesne – ani čo by sa na mólo vybrali preto, aby zistili, či sa do sietí nechytí stratený čas.

— TENTO ŽIAL, TOTO ROZDRVENÉ SRDCE,
TIETO ČAJKY A JONNIHO HROMOVÉ BURGERY —

Ari sa so mnou a s Islandom rozlúčil esemeskou takmer pred dvomi rokmi: „V malých spoločnostiach sa nie vždy dobre dýcha, nedostatok vzduchu môže zadúšať, odchádzam, ešte kým

sa celkom neudusím.“ Vynikajúci dôvod na odchod. Ten, kto chce Island milovať, z neho občas musí vypadnúť.

Nedostatok vzduchu v malých spoločnostiach človeka utláča, a ten, kto nemá dostatok kyslíka, myslí menej alebo v menšom, jeho svetonázor sa stáva čoraz sebeckejší, a tým pádom aj úbohejší. Ari mal pravdu, naša spoločnosť trpí nedostatkom kyslíka, no hory by nás predsa mali viesť naučiť myslieť, týčia sa do výšky, v ústrety nebu, za kyslíkom a výhľadom, kým my chradneme medzi trávnatými hrbolmi tufurov. Ale tufury sú dôležité, sú to spiacie psy, myseľ krajiny, ticho, ktoré nám chýba. Tufury sú Island, vravieva Ari, naposledy to spomenul v e-maile spreď týždňa, a dodal: „tufury mi chýbajú. Dáni nemajú tufury ani kopce, a to sa im nedá prepáčiť.“ Za tými slovami nenasledoval pozdrav, ale dátum a čas, a za nimi smajlík. Bol to jeho spôsob, ako mi oznámiť, že je na ceste; jasnejšie sa ani nemohol vyjadriť. Ariho rodina z matkinej strany bola citlivá, no zhruba od šiestich rokov vyrastal u mĺkvej ženy z oblasti Strandir a emocionálne nevyváženého muža z Východných fjordov. Tá kombinácia nemohla skončiť dobre, priam privolávala nešťastie, žiaľ plynúci z útrap a bezsenných nocí. A tak sa aj stalo, skôr či neskôr sa k tomu dostaneme, nedá sa tomu vyhnúť, ak človek raz začne písať, nesmie nič zamlčať, tak znie prvé prikázanie, samotná podstata. A preto som vedel: dátum a čas znamenajú, že Ari je na ceste domov, že v ten deň a v tú hodinu pristane na letisku, a tak som mu náležite odpísal, použil som frázu z čias, keď sme boli mladší a svet vyzeral úplne inak: Duty free teda vypijeme spolu, čo povieš? A odpoveď bola nečakaná: V hoteli Flughótel v Keflavíku.

Ariho zakódovaná správa o návrate domov bola celkom zreteľná a človek ho vôbec nemusel dobre poznať, aby ju rozlúštil, ale jeho slová na rozlúčku spreď dvoch rokov o tom, že „v malých spoločnostiach sa nie vždy dobre dýcha...“, boli ťažko zrozumiteľné pre všetkých okrem mňa, v skutočnosti totiž znamenali niečo takéto: Odháňa ma odtiaľto žiaľ, drví mi srdce, ničí ho. Čo je človek so zničeným srdcom? Odchádzam, aby som sa zachránil.

Žiaľ.

Alebo to, čo sa z ničoho nič, nečakane, rozbilo v jeho živote, v jej živote, v živote ich troch detí. Alebo sa aspoň zdalo, že sa to z ničoho nič a nečakane rozpadáva. Ruka preletela po kuchynskom stole ako výkrik, a nič už nebolo ako predtým.

Nič. To je ťažké slovo.

Ari sám seba odohnal preč. Alebo ho možno odohnal život, všednosť, nevybavené účty, to, čomu sa snažil vyhnúť, spolu s maličkosťami, ktoré sa vršia, hoci im nevenujeme pozornosť, asi sme príliš zaneprázdnení, príliš nedbanliví, príliš zbabelí, možno zo všetkého trošku. Najprv ruka, čo preletela po kuchynskom stole ako výkrik, krátko nato sa dostavila prázdnota a pomaly, ale isto ju zaplnila túžba – kvet i dýka v jednom slove.

Teraz sa však so svojím rozdrveným srdcom vracal späť, po dvoch rokoch strávených v Dánsku, ktoré sa však, prísne vzaté, ani nedá vždy považovať za zahraničie.

Ešte stále som postával povýše prístavu v Keflavíku a sledoval som jedinú rybársku loď tohto dňa, ktorá s úlovkom smerovala do prístavu. Starí rybári si medzičasom strčili ruky do vreciek, začali sa zhovárať, čo mali predtým v tvárach, sa vytratilo, akoby to bolo nedorozumenie, smiali sa, loď nasledovalo niekoľko čajok, pôsobili zvláštne nezaujato, ani čo by aj ony stratili vieru v rybárstvo Keflavíku, krúžili okolo lode len tak naoko. Zdvihol som ďalekohľad k očiam, zadíval som sa na čajky a zdalo sa mi, že sa tvária prihlúplo, čo však určite bol nezmysel, čajky sa predsa nijako netvária, akurát chamtivo a vystrašene zo smrti – isto akísi liberáli, dodal by Ari. Strhol som sa, keď vedľa mňa zrazu zatrúbilo auto, päť áut; dva džípy, jedna dodávka a dve osobné autá, čakali v rade pri stánku s párkami a hamburgermi. Na veľkej lesklej hliníkovej tabuli na streche stánku bolo napísané Jonniho hromové burger-y a pod tým rovnako veľkým písmom po anglicky, alebo možno skôr po americky: Jonny's Thunder-Burgers! Predpokladám, že to bol starý zvyk, vplyv päťdesiatročného spoluzitia s americkou armádou. Pozrel som sa smerom k autám, ani som sa nenazdal a mal som ďalekohľad pri očiach. Jedno z áut opäť zatrúbilo, možno z nudy, možno na protest proti radu, proti situácii na Reykjanesi, nezamestnanosti, beznádeji, veď nám vzali rybárske kvóty, armáda odišla, možno trúbilo z nedočkavosti kvôli hliníkární

v Helguvíku či americkému závodu na spracovanie odpadu, ktoré sa sem snaží dostať starosta Sigurjón, a možno trúbil z túžby po bezpečí, šťastnom živote, trúbil, lebo strácal pohlavný pud, alebo, naopak, mal ho viac než dosť, alebo trúbil skrátka preto, lebo sa nevedel dočkať, až sa dostane na rad, na Jonniho hromové burgery sa určite čaká ťažko, keď je človek hladný. Alebo trúbil na mňa, veď som tu stál a díval som sa na prístav, díval som sa na ten pamätník lepších čias, keď prístav spĺňal svoju úlohu, bol srdcom mesta, jeho zmyslom, potvrdením jeho dôležitosti, a zároveň vytváral nezlomné puto s históriou a podstatou Islandu, a pôsobil tak ako cenná protiváha armády a vplyvu, ktorý mala na životy a správanie Keflavíčanov. Vrátil som sa k autu, lebo viem, že Keflavíčania sú nedôverčiví voči ľuďom bez áut, z takých ľudí sa vždy vyklújú komunisti a bezmajetní opilci. Obzrel som sa, čajky sa vytratili, na ich mieste zostala už len tmavnúca obloha, deň sa začal ponárať do mora, ktoré po stáročia živilo Keflavík a jeho okolie, bolo predpokladom a darcom života, deň sa ponáral do mora so zimným slnkom červeným od únavy, s čajkami, trúbením auta, Jonny's Thunder-Burgers, ponáral sa do štedrého mora k všetkým rybám, čo v ňom plávajú, v bezpečí pred Keflavíčanmi, ktorým väčšinu rybárskych lodí predali hneď po kvótach, mesto zostalo takmer bez kvót, spravodlivosť a rovnoprávnosť sa Keflavíku – najčernejšiemu miestu na Islande – spravidla vyhýbali, a teraz sa občas zadívame z okna kuchyne či obývačky a zamrmleme: More, aké je len veľké, no potom zatiahneme závesy, veď kto by už len chcel, aby mu niečo také obrovské pripomínalo lepšie časy, obdobie čínorodosti, keď bolo jednoduchšie kráčať so zdvihnutou hlavou, aby mu pripomínalo, že mlčky súhlasil, aby sa húfy rýb v mori premenili na bankové účty magnátov a ich potomkov, aby sa tresky s otvorenými ústami a ligotajúce sa slede stali ich krvou a more bolo sprivatizované – čo najrýchlejšie opäť zatiahneme závesy, pretože bolí mať priamo pred očami more hemžiace sa rybami, no nemôcť loviť, mať závody na spracovanie rýb, ktoré nič nevyrábajú.

Čajky som už nevidel, ani starých rybárov, vytratili sa spolu s dňom, možno sa so slnkom, čajkami a trúbením auta ponorili do mora. Zamieril som ďalekohľad na nebo, tam snáď

neplatia žiadne kvóty, a cez tmavnúci vzduch som sa díval smerom na východ, odkiaľ priletí Ariho lietadlo. Pilot, leť opatrne s tým nákladom, s tým žiaľom, s tým rozdrveným srdcom.

— DESAŤ RÁD AKO PRESTAŤ PLAKAŤ —

Pri pohľade zhora, z perspektívy bohov, hory nie sú hrozbou ani závratnou krásou, sú fialovými bylinami, ktoré zimný sneh premenil na ľadové kvety, na pradávne ruže, dar pre nebo nad Islandom a lietadlo, kde sedel Ari pri okienku na sedadle 19A, jeho polámané srdce sa vášnivo rozbúšilo, až sa zahanbil, búšilo tak od chvíle, keď sa mraky zrazu rozostúpili a odhalili Island s jeho pradávnymi ružami, ľadovcami a čiernym južným pobrežím. Ari si pomasíroval hrud', akoby si chcel upokojiť srdce, to zvieratko, ktoré sa s nami dokáže tak tvrdo zahrávať, zatvoril oči, aby lepšie pochopil pocit, ktorý ho zalial, horlivé spomienky, neznesiteľnú túžbu a niečo, čomu nerozumel. Nízka plnoštíhla žena na neho z vedľajšieho sedadla poškuľovala cez hrubé okuliare, dojedala druhé vrecúško zemiakových lupienkov, vybrala z neho ďalšiu plnú hrst' a neustále čosi vykladala mužovi na sedadle pri uličke, obrovi s mäsitými perami, ktorý si hrubými rukami veľkými ako laby či lopaty mädlil kolená. Obor počas celej cesty sotva prehodil pol slova, ani nemukol, nič nejedol, iba si húžval kolená, občas pevne a rázne, akoby sa snažil ovládnuť zoči-voči ženinej zhovorčivosti, keby bol let dlhší, určite by ju zabil, pomyslel si Ari v polovici cesty, nad Faerskými ostrovmi, tými osemnástimi zelenými skalami uprostred Atlantického oceánu. Inak sa o spolupasažierov nestaral, snažil sa zabudnúť na ich prítomnosť, no vždy, keď žena siahla do vrecúška, vyvalila sa z neho vôňa zemiakových lupienkov. Ari si vložil do uší slúchadlá, len čo sa lietadlo vyšplhalo nad oblaky a vtáky a začalo spaľovať benzín zápasiac s mocou zemskej príťažlivosti, silou, ktorá nás drží na povrchu zeme a mesiac na jeho mieste, so silou síce neviditeľnou, ale citeľnou v každom okamihu života, v spánku i bdení,

a podobné je to aj s ostatnými mocnými silami v tomto svete protikladov a sklamaní, krásy a všednosti; láskou, závišťou, nenávišťou, inšpiráciou, žiadostivosťou, ctižiadostivosťou, súcitom. Sú neviditeľné, nezaregistrujú ich ani tie najcitlivejšie prístroje, preto ich človek neustále podceňuje, a nespomínajú sa v žiadnych záznamoch ani spisoch. Sily, ktoré nás poháňajú, rozdeľujú a spájajú. „Don't know if I saw you if I would kiss you or kill you“, spieval Bob Dylan vo chvíli, keď z dohľadu zmizla dánska rovina a vystriedal ju šíry oceán, ktorý nikdy neustane a skrýva v sebe toľko protikladov ako človek. Potom výhľad zakryli oblaky. Občas nás láka bolesť. Alebo túžba. A vŕtame sa v ranách. Necítíme sa najlepšie a život sa nám zdá čoraz komplikovanejší, čoraz horšie ho zvládame. Berieme tabletky na upokojenie, povzbudenie, utlmenie, aby sme sa vedeli vyrovnáť s každodenným životom. Roky plynú, zmysel života zostáva zahmlený, naše porozumenie je nejasné, priberáme, nervy sa nám ničia a praskajú, neustále nás trápi akási nespokojnosť, nenaplnená túžba. Prahne po vykúpení, po jasnom nebi bez obláčika, no nemáme čas, trpezlivosť ani výdrž ho hľadať, a tak vďačne hltáme rýchle riešenia, rýchle občerstvenie, rýchly sex, všetko, čo sľubuje rýchle uspokojenie; žijeme v dobe rýchlosti. Motivačné knihy nám sľubujú lepší život, hlbšiu existenciu; desať rád ako prestať piť, priberať, ako sa vyrovnáť so stratou, strachom, desať rád ako žiť, väčšinou ich je iba desať, viac by sme asi ani nedokázali vstrebať, desať ako prstov, ako prikázaní. Desať rád ako žiť. Vôbec som tú prekliatu pesničku nemal počúvať, pomyslel si Ari nad oblakmi a oceánom, nad osemnástimi zelenými skalami, no predsa ju počúval, štyrikrát, päťkrát, pobozkal by ju či zabil, keby ju opäť stretol. Vŕtajte sa v rane, píše sa v knihe Desať rád ako vyliečiť srdcabôľ, iba tak nad ňou zvíťazíte. Ari tú knihu dobre poznal, redigoval ju vo vydavateľstve, ktoré ju v Dánsku vydalo, za prvých päť mesiacov sa predalo 160-tisíc kusov, srdcabôľu je viac než dosť. Tunajšia tlač z toho urobila senzáciu a spôsobom typicky islandským zásluhy Islandana prehnela: „Islandský vydavateľ dobyl dánsky knižný trh!“

Vŕtam sa v rane, pomyslel si, nenápadne si zo stehna oprášil omrvinky z lupienkov a ďalej počúval Dylanov zármutok. Tak

funguje svet: v mladosti Dylan so zápalom spieval o revolúcii, nových časoch, zmenách, a teraz, po všetkých tých desaťročiach, takmer výlučne o zlomených srdciach, túžbe a ťaživej neistote. Možno je jednoduchšie zmeniť svet než vyliečiť utrápené srdce, ľahšie dožadovať sa novej doby než zvládnuť osamelosť.

Ariho život mal vždy byť púťou v majestátnej panoráme, cesta ku hviezdam a zrelosti, ale teraz bol tu, s päťdesiatkou na krku, poznal náboženstvá, hudbu, knihy, vedel vypočítať objem gule, celkom dobre sa vyznal v histórii a dejinách futbalu, navzdory všetkému však nevedel vôbec nič; nikde nebol doma, cítil sa stratený, akoby zabľúdl, chýbali mu už dávno odrastené deti aj žena, s ktorou prežil viac než dvadsať rokov, no napriek všetkej túžbe nemal silu vrátiť sa domov, niečo nevysvetliteľné ho zadržovalo, a zároveň živilo dychtivý pocit túženia. Zadržovalo ho to; až kým nedostal nečakaný e-mail od svojho otca Jakoba. Nečakaný nielen obsahom, ale aj preto, že si nikdy neboli blízki a za posledné dva roky neudržiavali takmer nijaký kontakt. E-mail pozostával iba z dvoch viet:

„Nuž, chlapče, už je to tu, meliem z posledného, poondiatu rakovina. Ale priprav sa na doručenie zásielky. ☺“

Ari to bral s rezervou. Otec neraz v minulosti hovoril, že si poňho ide smrť, napokon, kto by už len takú správu zakončil smajlíkom, keby bola naozaj pravdivá? Vedel však, že niečo sa predsa len deje, okrem iného preto, že pred niekoľkými týždňami dostal list od nevlastnej matky – a dostať list od nej je ešte prekvapujúcejšie, takmer rovnako prekvapujúce, ako keby človeka za bieleho dňa oslovil mesiac. List pôsobil – Ari ho ešte stále poriadne nedočítal do konca – neobvykle úprimne a bol k nemu priložený novinový výstrižok s článkom od Sigrídur Egilsdóttir – Siggý – ženy, s ktorou sme sa tu s Arim pred mnohými rokmi veľmi dobre poznali. Ari list začal čítať, no takmer v tú istú chvíľu sa rozhodol, že sa ním ani článkom zaoberať nebude, rozhodol sa ich odložiť, nechať ich zapadnúť prachom času, nechať ich upadnúť do zabudnutia. Jeho otec a macocha boli už dávno rozvedení, zdalo sa, že otca už takmer rok nevidela, teraz sa však dopočuľa o niečom, čo jej robilo starosti, len aby Ari vedel. Mimovoľne si pomyslel, isto to bude pitie, otec určite zase podľahol pálenke, ale ja ho tam

nasledovať nebudem, neprichádza do úvahy, a radšej sa ponoril do práce, do dokončenia knihy Desať rád ako nájsť zmysel života. Potom však dostal ten e-mail, niečo očividne nebolo v poriadku; a tak zavolať otcovi, nikto však nedvíhal. To ho vyľakalo; nikto nedvíha, čo to znamená? O minútu neskôr však dostal esemesku od otca: „Všetko je v poriadku – len čakaj na zásielku.“ Prišla o dva dni, poštou, tou tradičnou, ktorá ešte chodí pešo po uliciach miest a dedín ako priateľská spomienka na stratené časy: malý balíček pre Ariho. Obsahoval dve obálky, Ari otvoril prvú a vybral z nej fotografiu svojich rodičov, samozrejme, bola stará, veď Ariho mama umrela pred vyše štyridsiatimi rokmi. Umrela a stala sa z nej neprítomnosť. Čierna diera. Rana, o ktorej sa nerozprávalo; a rana, o ktorej sa nehovorí, ktorej sa nikto nevenuje, sa časom stáva nevyliciteľným vnútorným utrpením.

Ariho rodičia na fotografii sedeli tesne vedľa seba. On ju objímal, ona sa oňho opierala, obaja sa usmievali a hľadeli priamo do objektívu. Z nejakého dôvodu Ari fotku nikdy predtým nevidel, nikdy mu ju neukázali, a tak ho prekvapila. Nebolo to radostné začudovanie, skôr úder, šok. Iba civil na fotku, na ten stratený okamih z minulosti. Otupený. A necítil sa dobre, hoci nechápal prečo. No zrazu to pochopil: vyzerali spolu šťastní. Žiadne šťastné chvíle medzi nimi si nepamätal. V jeho spomienkach bol iba on a jeho matka. Oni dvaja; a potom jeho otec Jakob. Tak si to pamätal. A otec, býval kedysi taký mladý, taký usmiaty, taký vrúcny?

Druhá otázka: Prečo Arimu fotografiu posielal teraz, navyše v spojitosti s možnou smrťou? Tretia otázka: Prečo Arimu fotku ukazoval až teraz, štyridsaťštyri rokov po jej smrti?

Balíček na Ariho čakal, keď sa vrátil domov z práce, z vydavateľstva, kde pracoval už viac než rok ako redaktor, pod vedením nášho starého známeho z vydavateľskej branže, prišiel domov neskoro, až na večeru, nikdy sa domov do trojizbového bytu v Østerbro neponáhlal, načo aj, nečakalo ho tam nič iba tri struny jeho hudobného nástroja: osamelosť, ľútosť a túžba. Neodčkavo zásielku vybalil, otvoril prvú obálku a v tom sa celé jeho vnútro obrátilo hore nohami. Iba sedel a civil na fotku, vonku sa zatiaľ zotmelo, u susedov sa zapli televízory, zažala sa lampa pri

kresle. Nemyslel na nič, na nič konkrétne, nedokázal to, myšlienky a pocity v ňom nekontrolovane uháňali, narážali do seba až sa iskrilo. Bol rád, že sa na fotku mohol dívať ďaleko od otca, že sa medzi nimi rozprestieral celý oceán. Pravdepodobne sa na jej fotky spolu nikdy nepozerali, nikdy sa neodvážili, nikdy im to ani len nenapadlo.

Len sa díval.

Celkom zabudol na svet okolo seba.

Vo večernej tme sa ozval rachot auta, tmavnúci vzduch preťalo hučanie sirény.

Najprv hľadel len na matku, na jej úsmev, veľké modrosivé oči, ktoré žiarili, akoby v tom okamihu do seba vsali všetko svetlo sveta, slnko aj hviezdy, mesačný svit aj polárnu žiaru, oči, čo už dávno opustili svet, zotreté, zhasnuté, už ich nebolo, a nebolo ani jej, jej myšlienok, tváre, uštipačnej iskry, objatia; ako sa niečo také veľké môže vytratiť bez toho, aby sa celý svet zrútil, bez toho, aby sa zem prestala točiť okolo svojej osi a stratila mesiac? Arimu sa podarilo zabudnúť, či skôr vylúčiť, že na fotke bol aj jeho otec, až kým kvílenie sanitky, pripomínajúce zúfalý výkrik, nepreťalo večer za oknami, nespretrhalo jeho myšlienky, a vtedy si otca zrazu všimol, vtedy si naňho spomenul. Ari videl, že boli šťastní – možno práve preto, že boli spolu. Počúval zavýjanie sanitky, už sa strácalo v diaľke, a cítil, ako sa jeho nenávistná žiarlivosť voči otcovi vzdúvala a naplňovala celý svet. Hľadel na otca a pociťoval iba nenávisť, číru, čistú nenávisť. Díval sa mu do očí a pomyslel si: Dúfam, že umrieš.

Sused o poschodie nižšie sa zasmial.

Ari mal pocit, akoby mu otec tou fotografiou matku ukradol. Akoby mu ňou chcel povedať: Pozri, boli sme šťastní, pozri, ako sa mi opiera o plece, pozri, ako sa usmieva, pozri, potrebovali sme iba jeden druhého, a ja čoskoro umriem a pôjdem k nej, pozri, to sme my dvaja, ona a ja. Pozri, ty na fotke nie si, ty nie si súčasťou šťastia. Si mimo neho. Je moja.

Ari vstal a vypil pol fľaše whisky.

Skvelé, pomyslel si, veľmi dospelé. A pil ďalej.

Nasledujúci deň nešiel do práce, žiaden problém, kniha. Desať rád ako nájsť zmysel života už bola v tlači, zaslúžil si

voľno. Zobudil sa s opicou. Počas raňajok sa díval na fotku, už sa upokojil, nenávisť sa vytratila a zostala iba hanba. Možno troška žiarlivosti, alebo aj o niečo viac ako troška, drieremala niekde v ňom a nevedel to ovplyvniť. Teraz sa však z ich šťastia dokázal tešiť, vedel, že ich čakal krutý nápor ťažkých chvíľ: všednosť, sklamanie, pitie, hnev, a napokon jej choroba, tmavý odkaz smrti.

Až pri prvej rannej šálke kávy si spomenul na druhú obálku v balíčku, rýchlo ju otvoril a udivene zanaďával, keď z nej vytiahol zarámovaný čestný diplom starého otca z otcovej strany. Svetložltý krasopisný dokument v zlatom ráme, dokument, ktorý vždy visel na čestnom mieste v obývačke, najprv na ulici Safamýri v Reykjavíku a potom na ďalších troch miestach, kde jeho otec býval v Keflavíku; čestný diplom vystavený Oddurovi Jónssonovi, kapitánovi a lodiarovi. Visel na osobitnom mieste a bol tým prvým, na čo hosťom padol zrak, sklo bolo vždy vyleštené, ale spomínalo sa iba vtedy, keď bol Ariho otec opitý, keď už hodiny vysedával v obývačke, pil a počúval Megasa a Johnnyho Casha. Vtedy zavolať Ariho, nežným zastretým hlasom pijana ho vyzval, aby si sadol, nasadil si okuliare a nahlas mu predčítal text diplomu. Neraz sa mu zachvel hlas, akoby mu to padlo zaťažko, a Ari iba upieral pohľad do zeme. Z nejakého dôvodu bol diplom jedinou vecou, čo Jakobovi po otcovi zostala, a určite prvou, čo by zachraňoval, keby v byte vypukol požiar. A teraz ho Arimu poslal poštou do Dánska. Bez akéhokoľvek vysvetlenia. „Priprav sa na doručenie zásielky.“

Ari popíjal kávu, jednu šálku za druhou, striedavo sa díval na diplom a fotografiu, vonku vrieskalo veľkomesto, otvoril internetový prehliadač, kúpil si letenku domov, jednosmernú, zodvihol telefón, zavolať nášmu priateľovi vydavateľovi, oznámil, že sa vracia domov na Island, že odchádza, zopakoval to ťažké slovo – domov – naozaj ho zdôraznil. Potom sa začal baliť a teraz už sedel v lietadle, vysoko nad oceánom a oblakmi, vytiahol spod sedadla tašku a vybral z nej diplom, díval sa na text, ktorý poznal naspamäť, poznal ho už od detstva, a potichu si ho čítal:

*„Venované Oddurovi Jónssonovi, kapitánovi a lodiarovi.
Pri príležitosti prvých osláv...“*

Vtom však žena z vedľajšieho sedadla siahla hlboko do poloprázdneho vrecúška s lupienkami, vyvalila sa vôňa lupienkov a Ari sa pozrel von, videl, že sa oblaky začali trhať, lietadlo klesalo, opúšťalo stratosféru, nebeskú predsieň, dole sa objavil Island a jeho pradávne ruže. Ari prestal čítať, privrel oči, a odrazu už nesedel v lietadle, ale v zelenom autobuse pred takmer štyridsiatimi rokmi, v autobuse, čo sa vliekol smerom na západný Island a za sebou ťahal kúdol prachu, bolo to oveľa skôr, než cesty vyasfaltovali, autobus sa vliekol, v prevodovke mu škripalo vždy, keď sa ťahal hore kopcom, vodič mal na tvári sústredený výraz, akoby strasti autobusu sám prežíval, medzi perami zovieral napoly vyhoretú cigaretu, a zrazu sa napravo od cesty vynoril vrch Baula, vyhládka anjelov, odkiaľ sa môžu dívať na celý západný Island, merať radosť, smiech a smrť a posielat správy do neba. S Arim sme sedeli v prednej časti autobusu, už štyri hodiny sme zápasili s nevoľnosťou, naše pohľady vpíjali pestrofarebné jarné lúky a pasienky, keď sa však autobus ako zelená radosť či zelený výkrik rozbehol dole z vysočiny Bröttubrekka a pred nami sa otvorilo údolie a uprostred neho kopec Bátsfell, rozbúšilo sa nám srdce toľkým nadšením, až sa nám zahmleli pred očami.

A presne tak sa mu pred očami zahmleli aj teraz, keď ich opäť otvoril pri okne na sedadle 19A a zbadal pradávne ruže, biele ľadovce, čierne, hybké pobrežie; otvoril oči a mal pocit, akoby sa mu srdce v hrudi prepadlo. Zalapal po dychu, pod návalom emócií sa správval úplne nemožne, diplom mu padol na zem, on sa však načiahol za knihu v priehradke na sedadle pred sebou, vzápätí ju odložil, privolal letušku a iba sa ospravedlnil, zažmurkal, díval sa von, hoci takmer nič nevnímal, zrak mu kalila slaná voda. Keď sa trochu upokojil, načiahla sa žena k zemi po diplom, podala mu ho, a zároveň Ariho pohladila po ruke, prsty mala masťné od zemiakových lupienkov, a potichu povedala po anglicky: Ten, čo zoči-voči životu necíti bolesť či emócie, má chladné srdce a nikdy nežil – preto by ste za slzy mali byť vďačný.

